

Enigma Cervantes. La transcripció del documental (3/3)

Autor: Francesc Magrinyà

Data de publicació: 19-03-2012

Tercera i última part amb la transcripció total del text per Francesc Magrinyà del documental Enigma Cervantes.

Continuació de l'article Enigma Cervantes. La transcripció del documental (2/3)

12. Creus que rere El Quixot pot amagar-s'hi una crítica a l'estructura de poder de l'Espanya imperial?

Les dificultats a l'època per fer una crítica al poder: la reacció del poble

Rafael Beltrán-. Em pareix clar que en una època com la del segle XVII era difícil presentar una crítica.

Henry Kamen-. Els autors han d'escriure i publicar amb una certa cautela.

Jordi Bilbeny-. Hi ha la possibilitat que es tracti d'una crítica social, d'una crítica política, d'una crítica de poder, com alguns estudiosos han apuntat. [...] Evidentment, també sabem que al cap de molt poc de l'edició del llibre ja hi ha mascarades a Lima. Em sembla que el 1605, si no m'equivoco. Ja en aquell any la gent s'hi disfressa de Quixot i Sancho. O sigui, el llibre ja era popular abans d'editar-se o mentre s'editava?

Quixot i Sancho: uns titelles a mans del poble

Carme Riera-. [Quixot i Sancho] varen acabar implicant festa popular i diversió al carrer. I esdevingueren, doncs, personatges objecte de burla, i sobretot objecte de popularitat enorme.

Martí de Riquer-. De seguida es fan mascarades pels carrers de Barcelona amb don Quixot, Dulcinea...

Jordi Bilbeny-. Per mi que aquestes mascarades tenien sentit si els qui utilitzaven aquesta simbologia defensaven d'alguna forma una visió política i social molt determinada i definida.

Rafael Beltrán-. Cervantes és profundament crític amb la situació de la Castella i de l'Espanya del seu moment.

La ironia cervantina: els hidalgos castellans

Jordi Bilbeny-. Com es pot fonamentar aquesta crítica des de l'estudi? El títol del llibre ja ens diu que es tracta de "el ingenioso hidalgo". Per tant, en el fons, crear un personatge que és un sonat o paranoic i que confon la realitat amb la seva pròpia bogeria seria una crítica a l'hidalgo castellano. Aquesta crítica també es feia des d'aquí. Tenim, efectivament, diversos autors catalans del XVI que denuncien aquests hidalgos que totalment arruïnats fan com si no hagués passat res: es vesteixen amb les millors robes, es passegen pel poble amb una gran espasa i viuen en una gran casa que resulta que és totalment buida.

Carme Riera-. La ironia cervantina és absolutament extraordinària. I el llibre està construït sobre la ironia. Sense ironia no hi hauria Quixot. Jo crec que aquesta ironia n'és, evidentment, un element fonamental.

El Quixot diu més del que diu?

Andrés Trapiello-. Cervantes es un hombre muy sutil, es un hombre con veladuras, pero no es un hombre retórico, no es un virtuoso, no es un escritor apabullante de recursos. Más bien es la exaltación de la naturalidad.

Martí de Riquer-. És purament escriptor.

Andrés Trapiello-. Esas veladuras nunca son tan contundentes como para que impidan ver más allá. En Cervantes siempre se contemplan muchos planos. Siempre se está viendo uno, dos o tres planos, como esos planos de la lejanía.

Henry Kamen-. Tot sembla irònic, tot sembla una gran broma. I més broma perquè la figura central és un boig.

La topada amb la realitat de don Quixot a l'Aragó i Catalunya

Rafael Beltrán-. A mesura que Don Quixot va canviant de geografia i va arribant a Catalunya es va trobant amb un desencís interior. Aquest desencís li ve, probablement, perquè la realitat física que se li ocultava a Castella se li fa aleshores més evident.

Jordi Bilbeny-. Resulta versemblant dins el context de l'obra que el Quixot a Castella confongui la seva paranoia amb la realitat i que tot el que allí li passa sigui fruit de la seva imaginació. Però que a l'Aragó la paranoia li sigui induïda, –o sigui que la ficció sigui preparada, muntada i portada a terme pels aragonesos– i que a Catalunya no hi hagi ficció, tot això ha de tenir algun sentit.

Rafael Beltrán-. És evident –en els episodis de Roca Guinarda i serà evident sobretot a Barcelona en els episodis del port quan ataquen les galeres dels turcs– que l'enemic que a Castella només era dins del cap de don Quixot, resulta que ara se li apareix de veritat a Barcelona i a Catalunya. I quan apareix aquesta realitat històrica, a don Quixot li ve d'alguna manera la lucidesa d'entendre que el seu paper de cavaller errant no té sentit.

La gent culta castellana de l'època es creu les pròpies mentides

Jordi Bilbeny-. Aquesta confusió entre bogeria i realitat em sembla molt evident i té un significat simbòlic. Però no només simbòlic, sinó també real. La gent que llegia El Quixot la interpretava en termes de realitat. Tenim prou informació d'historiadors i pamflets catalans del XVI que diuen que els castellans s'han cregut els seus llibres plens de mentides. Per exemple, Cristòfor Despuig parla exactament d'això. Despuig s'escandalitza amb els castellans perquè diuen que el Regne de Nàpols pertany a Castella quan fins i tot els nens saben que pertany a Catalunya. I és que els castellans han llegit uns llibres totalment preparats per a abduir la seva ment. Aleshores ells, en el moment que surten pel món, interpreten aquest únicament i exclusiva a través de la dimensió de la mentida amb què els han preparat per viure. Ara bé, quan el Quixot arriba a Catalunya se li acaben les paranoies: es troba amb els turcs, amb els bandolers, amb els qui maten per amor, amb les impremtes, amb les revoltes populars i amb les galeres reials. Es troba, en

definitiva, amb les aventures de debò.

La catalanofília de Cervantes

Josep M. Micó-. És evident que hi ha una tendència de catalanofília en l'obra cervantina. Per tant, hi ha una base biogràfica d'aquest interès per Barcelona. I és molt simptomàtic que Cervantes, després de centenars de pàgines, en les quals no sabem on ha nascut don Quixot i després de voler mantenir sempre la incertesa sobre aquest origen, sigui tan precís a l'hora de la seva mort –com a mínim de la seva mort simbòlica–, bo i escollint a tal efecte precisament la platja de Barcelona.

Don Quixot es cura amb la realitat de debò a Catalunya.

Jordi Bilbeny-. Quan el Quixot s'enfronta a Barcelona amb la realitat i no pot escapar-se d'aquesta realitat en si, aleshores el protagonista se'n fa del tot conscient, es cura i torna al seu poble per intentar arreglar coses. I seran els estadants del seu poble els qui el preferiran boig abans de veure'l diferent!

Josep M. Micó-. I mor allí, al seu poble, sense que encara sapiguem quin és aquest poble.

Jordi Bilbeny-. I això em sembla d'una gran profunditat psicològica.

Josep M. Micó-. I aquest contrast durant tota la novel·la entre llocs d'incertesa i aquesta precisió, fins i tot històrica, amb personatges reals que el protagonista troba abans d'arribar a Barcelona o la descripció molt concreta...

Martí de Riquer-. La persecució del bergantí turc –episodi normal a la Barcelona del seu temps– havia de ser una cosa viscuda i no inventada.

Josep M. Micó-. Fan que Cervantes passi d'una narració més o menys imprecisa a la voluntat gairebé documental de deixar constància del pas de don Quixot per Barcelona.

La casa d'en Cervantes a Barcelona: Pg. Colom, núm., 2

Martí de Riquer-. [Cervantes] devia passar més temps a Barcelona del que està documentat. La tradició diu que vivia en aquella famosa casa del passeig de Colom número 2. Potser és veritat.

Andrés Trapiello-. Es que Cataluña entonces no existe. Es Barcelona. No existe Cataluña. No existe Extremadura. Es España. Son los reinos de España. Supongo que a los catalanes de ahora les hace mucha ilusión... Pero Barcelona, por ejemplo, es una ciudad inexistente en el Quijote. Podría ser Génova, podría ser Barcelona... No hay ciudad. Yo no veo Barcelona cuando entro en ella con Don Quijote. No veo esa ciudad.

Martí de Riquer-. Que Cervantes coneixia Barcelona és evident per la descripció que fa de la platja. Cal tenir en compte que aleshores no hi havia la Barceloneta. Per tant, des d'aquella casa del passeig de Colom, l'escriptor podia veure tota la platja. Altrament, però, no es té constància d'amics catalans d'en Cervantes. És una època que dissortadament no hi ha correspondència. La gent no enviava cartes o bé les llençava.

13. Hi va haver una edició barcelonina d'El Quixot fantasma?

Altres referències de l'edició de Barcelona

Jordi Bilbeny-. Tot apunta a creure que aquesta edició de Barcelona va existir. Sobre ella en parla, segurament, en Lope de Vega i les altres referències del 1604.

No s'han conservat les primeres edicions en català d'obres del XVI i del XVII

Diego Romero-. Sobretot en els últims anys del segle XV comencen a imprimir-se bona part d'obres literàries. El Tirant lo Blanc, per exemple, és del 1490. Però també s'imprimeixen en aquest període altres obres molt importants de la literatura catalana. I és molt curiós que si en el segle XV no s'imprimeix cap obra en castellà, sí que comencen a aparèixer, tal com passa al segle XVI, obres impreses en aquest idioma.

Jordi Bilbeny-. No deixa de ser curiós que, si l'única edició que ha desaparegut és la de Barcelona, això és així perquè, com passa constantment i paradigmàticament en la història de la literatura catalana de finals del XVI i durant tot el XVII,

desapareixen les primeres edicions i només en queden les traduccions al castellà.

Diego Romero-. A poc a poc la llengua castellana va deixant molt més reduït l'àmbit d'impressió de la llengua valenciana.

Jordi Bilbeny-. Jo penso que tothom escriu en català. La llengua del papa i de la cúria romana a finals del segle XV és la catalana. Tenim també l'edició de les obres d'Ausiàs March. La llengua del poder a Catalunya és així mateix el català, tot i que en alguns casos s'utilitzi el castellà. A més a més, a finals del segle XV s'escriu una de les grans novel·les modernes, elogiada per tots els escriptors actuals, que és el Tirant lo Blanc.

La rendibilitat econòmica de les obres impreses en català: el cas del Tirant

Rafael Beltrán-. La tirada de la primera edició del Tirant del 1490 a València va arribar al número de set-cents cinquanta exemplars, la qual cosa és considerada realment important per a aquell moment. Aquella edició fou un vertader best-seller. La prova més evident és que un impressor català s'adona set anys després, el 1497, que els set-cents cinquanta exemplars ja han estat venuts, i veu l'oportunitat de fer-ne una reedició a Barcelona. Pensem, però, que ens trobem amb uns canvis polítics importants. A partir de l'any 1497 l'obra ja no torna a ésser reeditada en el món català.

Els idiomes de lectura entre els catalans de començament del XVI i la marea castellanitzadora en les obres catalanes impreses

Jordi Bilbeny-. De cop i volta, veus que els escriptors es posen a escriure tots en castellà. Això xoca bastant amb els estudis fets sobre allò que llegia una classe de barcelonins a començament del XVI. S'observa que les seves lectures eren principalment en llatí, després en italià i en català, a continuació en francès i, en ultimíssim lloc, gairebé com una anècdota, algú tenia algun llibre en castellà.

La progressiva minva d'obres editades en català. Els motius

Diego Romero-. El vessant literari és el motiu que fa que aquests canvis siguin més importants. Per bé que encara en els primers anys del segle XVI hi ha reedicions d'algunes obres anteriors, com per exemple la Vita Christi d'Isabel de Villena o alguna altra obra, amb el pas dels anys això es va perdent, i podem comptar amb els dits d'una mà les obres literàries que es van imprimir en valencià.

Els llibres d'autors catalans, editats en castellà contra llur propi voler

Jordi Bilbeny-. Què havia passat realment? A mesura que vas estirant el fil et vas adonant que hi ha un cúmul d'escriptors que denuncien en el pròleg de les seves obres que la primera edició la van imprimir en català, però que la segona ja la hi han obligat a traduir al castellà. Afirment que no volen merder quan se'ls demana que la tradueixin al castellà perquè aquesta és la llengua del rei. A d'altres els la fan traduir vulgues que no. I encara alguns altres es neguen a traduir-la, però l'obra acaba apareixent en castellà. Aleshores, tot això va prenent una dimensió nova. Ara bé, no tenim les lleis que diguin que s'ha de traduir tot al castellà.

Henry Kamen-. Les necessitats de l'Administració imperial dicten l'obligatorietat del castellà com a idioma de comunicació.

14. Cervantes, en El Quixot, ens descriu Cide Amete Benengeli com "el escudriñador de los átomos de esta historia"

Cide Amete Benengeli: l'escodrinyador de la veritat?

Josep M. Micó-. Aquesta expressió de "escudriñador" és molt simptomàtica.

César Brandáriz-. Podría parecer que hay ahí una especie de formulación críptica. Los átomos son un poco la esencia de las cosas...

Cide Amete Benengeli: un recurs literari aprofitat per indicar que un censor ha traduït o traduirà El Quixot del català al castellà i el manipularà?

Jordi Bilbeny-. Si tenim un Cervantes que diu que prohibiran les llengües, però no prohibiran el pensament; un Cervantes que està totalment en desacord que d'una llengua romànica es tradueixi a una altra llengua romànica; que està del tot a favor de les llengües vernacles; que qui no escriu en la seva llengua no li mereix cap respecte i que utilitza

una figura literària per dir que la seva obra és traduïda...

Martí de Riquer-. Aquest és un recurs literari. És el fet de tenir dos plans.

Jordi Bilbeny-. ...tenint en consideració tot això, es pot pensar que el personatge de Cide Amete Benengeli i el recurs dels papers trobats potser no eren simplement una figura i joc literaris, fruit de la tendència del moment, com fins ara se'ns ha fet veure...

Rafael Beltrán-. Aquest joc literari també el fa servir en Joanot Martorell en el Tirant lo Blanc. És la ficció de l'historiador i la ficció dels papers trobats.

Jordi Bilbeny-. ...sinó que ell, aprofitant una certa tendència del moment, els dóna un reforç de realitat històrica, com dient que ell tampoc se n'ha pogut escapar, d'aquesta traducció. Ell ho diu, que la seva obra està traduïda. Cervantes parla del fet que troba els papers en àrab i aquests papers els fa traduir. I el traductor apareix constantment al llarg de la primera part i de la segona part.

César Brandáriz-. La impresión que yo tengo al respecto es que Cervantes busca separar un poco su plano personal de lo que él realmente quiere decir, que es mucho. Y realmente lo está diciendo. Prueba de ello es que todavía hoy –2005– estamos hablando de él.

Cervantes, el padrastre de don Quixot

Jordi Bilbeny-. Hi ha el famós capítol de l'ase, en el qual diu que si ha quedat com ha quedat no és per culpa que ell no tingui memòria, com algú ha dit, sinó que és per culpa del fet que el traductor l'ha ventilat malament. I Cervantes mateix denuncia a dins d'El Quixot que el traductor s'ha pres unes llicències de vegades excessives. Fins a tal punt l'obra traduïda per aquest censor-traductor va disgustar tant Cervantes que ell mateix arriba a dir que no és el pare de l'obra: "que yo siendo padre, me han convertido en padrastro".

César Brandáriz-. Soy padre y no padrastro, soy padrastro y no padre... Ahí hay una serie de elementos. Pero puede ser también un recurso literario.

Jordi Bilbeny-. O sigui, que El Quixot és un fill il·legítim, un fill bastard.

Cide Amete Benengeli: un censor, un arxiver o una autoritat externa?

Josep M. Micó-. Cide Amete Benengeli deu tenir un paper semblant al d'un censor, però jo no l'identificaria clarament amb el sentit modern que pugui tenir aquesta paraula.

Rafael Beltrán-. Podríem plantejar alternatives més subtils o més matisades al personatge de ficció de Cide Amete Benengeli, però és molt complicat l'encaix que fa Cervantes d'aquest personatge.

Josep M. Micó-. Jo més aviat pensaria que Cide Amete és un mitjancer, una mena d'arxiver, una mena d'autoritat externa a la qual donar les culpes dels defectes de la narració.

Rafel Beltrán-. És tan complicat que sembla que complicar-ho encara més ens condueix a atzucacs o a camins sense sortida.

El Quixot: una història humana amb moltes coses soterrades

César Brandáriz-. Esta historia es una historia humana. En esa historia humana hay muchas cosas soterradas.

Cide Amete Benengeli: un personatge només literari

Rafael Beltrán-. Jo no em podria decantar sobre una possible identificació de Cide Amete Benengeli amb un personatge social o amb un càrrec social independent d'allò que és l'estricta ficció..

César Brandáriz: Cervantes hace también un guiño al futuro.

Intents de contraatac reial a l'èxit esclatant d'El Quixot: El Quixot d'Avellaneda

Ludovick Osterck (El Quijote, la Iglesia y la Inquisición)-. Al ver el enorme éxito del libro, las clases dominantes y sus lacayos optaron por hacerse el tonto riéndose con el vulgo, para así no llamar la atención sobre su verdadero sentido. A consecuencia del fracaso del antiqúijote de Avellaneda, arreció la guerra sorda contra Cervantes y su obra. Primero, se le aisló en medio del descrédito y el ridículo. Después se le negaron cargos de su talla y honradez, para así hacerle la vida imposible y acallar su ingeniosa pluma y, una vez muerto, sepultarle en el más profundo olvido. Respecto a su novela inmortal, trataron de anularla con otra, la falsa. Y una vez frustrada la treta, la ignoraron. Inclusive trataron de hacerla desaparecer.

15. Després d'això, tindria sentit que Cervantes al pròleg de les Novelas ejemplares denunciés que tenia obres seves circulant perdudes i sense la seva firma?

Intents de silenciar l'autoria de les obres cervantines

Frances Luttikhuizen-. Això és cert. Cap a finals del segle XVIII, un senyor de la Real Academia va tenir l'encàrrec de catalogar els papers que estaven a la catedral de Sevilla i va trobar un paquet de tres novel·les manuscrites que no estaven firmades. Eren El Celoso Extremeño, Rinconete y Cortadillo i La Tía Fingida. Ara bé, qui va veure aquests papers es va adonar ràpidament que allò havia de ser de Cervantes, amb la qual cosa es confirma el que ell diu: novel·les esgarriades i sense el nom de l'autor.

16. Quins motius tindria la monarquia espanyola per fer desaparèixer l'edició barcelonina d'El Quixot?

Cervantes cita l'edició barcelonina d'El Quixot.

Jordi Bilbeny-. A la segona part d'El Quixot, en Cervantes ens diu que aquesta obra s'ha traduït moltíssim i que en donen fe les edicions de Lisboa, València, Barcelona i la que estan preparant a Anvers. Cervantes parla d'una edició que no existeix a Anvers. Potser l'estaven preparant i va ser prohibida. No ho sabem. Potser es va editar i la van confiscar. Però el que sí que diu és que hi ha tres edicions a la Península i una d'elles és la de Barcelona.

Els acadèmics no es prenen seriosament el paper de la censura

Però la majoria de diletants, professors, entesos en literatura i especialistes en El Quixot diuen que en Cervantes s'equivoca quan afirma que hi va haver una edició a Barcelona, car aquesta no ha existit mai. Bé, això demostra una mena d'analfabetisme crònic sobre quins són els mecanismes de control, de persecució i d'eliminació de les obres que no interessava a l'Estat que es perpetuessin en la memòria col·lectiva.

El Quixot per a lectors independentistes a Portugal, Flandes i Catalunya

No deixa de ser molt sorprenent que les quatre edicions que esmenta es facin al Regne de Portugal –amb una mena de tensió oberta amb Castella i amb la corona i que acabarà essent independent–, al regne de Flandes –també amb tensió oberta i revoltes contra la corona i que acabarà igualment independitzant-se– i, finalment, a València i Barcelona, les dues ciutats més importants de la Catalunya del segle XVI.

Miquel Pérez Latre-. La situació de forta histèria anticatalana en l'entorn cortesà i en els consells de la monarquia es pot entendre com a reacció a la suma dels primers elements de la revolta holandesa i la possibilitat que s'albira que també els catalans vagin per la mateixa via.

Jordi Bilbeny-. Així com Portugal i Flandes van acabar guanyant la guerra contra Castella, nosaltres els catalans la vam perdre. Per tant, cal fixar-se bé a quin públic va adreçat El Quixot, que és un públic independentista, un públic que està cercant arguments per desvincular-se de la monarquia espanyola.

L'edició en català d'El Quixot

Des d'un altre ordre de coses, un home tan escrupolós com en Cervantes, que pensa el que diu i que ha escrit una obra que és la delícia de les ments despertes, no sabrà realment a quin lloc s'han imprès les tres primeres edicions del primer llibre d'El Quixot? No ho havia de saber, això, en Cervantes? No estem parlant de dues-centes edicions i que se li n'escapi alguna, sinó que estem parlant de les tres primeres! Per tant, la de Barcelona desapareix. Per què desapareix la de Barcelona? Doncs és molt senzill. Desapareix perquè devia ser la primera edició i perquè és la que estava escrita en català, tal com passa amb un altre reguitzell immens d'obres d'historiadors i escriptors catalans de l'època. O sigui que no és un cas aïllat.

Quant a l'edició de Madrid del 1605, jo penso que és una edició fictícia. Simplement s'agafa una de les edicions catalanes, se la tradueix i se li posa un peu d'impremta de Madrid. I ho dic perquè en Cervantes quan parla en el segon volum de les primeres edicions de la Península no cita l'edició de Madrid. Si realment a Madrid s'hagués imprès la primera edició i Cervantes fos d'Alcalà d'Henares, com diuen alguns textos, o de Madrid, com sembla que ell mateix diu en alguns altres, s'hauria oblidat de citar el lloc on hi va haver aquesta primera edició? És molt sospitosos tot plegat. Però encara és més sospitosos per la dedicatòria-pròleg d'aquesta suposada edició madrilenya, és a dir la dedicatòria que Cervantes tramet al duc de Béjar. Bé, aquesta és una dedicatòria inventada pels caixistes, perquè la vertadera que redactà en Cervantes resulta que es va perdre. Aleshores, quan els caixistes se'n van adonar, van compondre, amb les presses i amb les peremptories del moment, unes altres dues dedicatòries a partir de les que ja tenien: una de les quals, en efecte, per al duc de Béjar. Però és que no deixa de ser curiós que en l'edició de València els caixistes també van extraviar la mateixa dedicatòria i buscant entre les altres dedicatòries també van trobar casualment les dues mateixes que les de l'edició de Madrid, a partir de la qual també en va resultar exactament la mateixa que la de València. Com que és materialment impossible que passi una cosa així a la història, a saber, que a Madrid perdin una cosa i a València perdin igualment la mateixa cosa i que la recomponguin a Madrid i a València exactament de la mateixa manera, és que hi ha una injunció reial que ordena que la dedicatòria original ha de ser substituïda per una altra. Ras i curt, tot fa cara que estem aproximant-nos al que seria una mena d'entramat de segrest de l'obra original d'en Cervantes o Servent. La finalitat d'aquest segrest seria fer desaparèixer la dedicatòria original per traduir-la al castellà i fer com si el que en resulta fos la cosa més natural del món. Però la jugada se'ls ha escapat, perquè el mateix Cervantes la denuncia i avui en dia la podem comprendre en aquest context.

17. Què t'ha semblat, tot plegat?

El Quixot i el castellà espuri. Catalanades en l'obra

Màrius. Serra-. Jo no sé si en Cervantes es deia Servent o Sirvent, ni sé si El Quixot va ser escrit originàriament en català ni si després va ser traduït al castellà. Però el que sí que és cert és que, arran de tots aquests estudis, de totes aquestes teories que comencen a veure la llum i que comencen a trencar la closca del coneixement establert de l'acadèmia, —la closca dels segles d'història i de les seves veritats i certes—, hi ha hagut molta gent que ha començat a llegir o rellegir amb uns altres ulls i unes altres ulleres aquesta novel·la tan extraordinària com és El Quixot —una cosa que jo recomano a tothom—. I ho han fet buscant-hi també el to de llengua. I al respecte d'això, més enllà de la interpretació que puguem fer de la novel·la, és obvi que la llengua de Cervantes no és un castellà convencional... No se l'hi ha considerat mai. Molts dels crítics i estudiosos de tota la bibliografia cervantina sempre havien atribuït l'ús tan particular que el nostre autor fa de la llengua castellana a la seva genialitat o bé al fet que li agradava fer jocs de paraules. Però és que hi ha violacions de la sintaxi castellana de l'època que cap altre autor no feia! Per exemple, hi ha desaparicions de la "a" davant d'un objecte directe, cosa que desvirtua la frase. Però és que, a més a més, hi ha altres coses que poden ser atribuïdes a la influència d'una altra llengua, i per què no, del català. Només ens cal llegir El Quixot per damunt per veure, per exemple, que en el capítol u es mengen "lantejas". En el capítol dos es desencaixen "golas", per dir "colls". Després se'n van "a la buen hora". Al capítol sisè "se beben 'escudillas' de agua bendita", "se hacen cosas por fuerza" —fet que recorda a l'home de la Trinca que cantava allò de "hay que alquilar sillas" —, i "se machuca" —tots ells són un seguit de verbs que en català funcionen clarament. Al dotzè, "se plega". Al catorzè, "se atierra". Al quinçè, "se padecen feridas" i "una vela va de alto baja" o "se da la bien llegada" i "se duerme bien mal" i "se muestra rancor". I fins i tot, en algun dels jocs de paraules, s'arriba a jugar amb un "fil" i un "fili", però resulta que en castellà hilo ja no està tan a prop de fili... De manera que hi ha molts exemples que en principi no proven res, però sí que ens podrien comportar la hipòtesi que potser és cert que el castellà d'El Quixot no és un castellà genuí, sinó que és una llengua una mica espúria. Fins i tot hi ha un passatge de l'obra on es diu que algú "se hace el lloramico". I això de "lloramico"... doncs gairebé torna a sonar també a acudit de la cançó de la Trinca —car fer el ploramiques sí que sabem què vol dir!—. Penso, en definitiva, que hi ha molt de camp per córrer.

Cau un símbol del nacionalisme espanyol?

Jo no sóc filòleg català, sinó que vaig estudiar filologia anglesa. Doncs bé, quan jo estudiava, Shakespeare sempre estava en qüestió. Encara ara surten llibres amb noves hipòtesis sobre l'autoria de les obres de William Shakespeare, el qual tots els canonistes consideren, juntament amb Cervantes, el gran heroi de la literatura universal. Ara bé, la discussió sobre Shakespeare rau només en el fet de si és seva o no tal o tal obra, o bé si era l'home de palla o el negre d'algú altre —és a dir, d'algun poderós que no podia sortir perquè tenia compromisos polítics—. Aquestes són les qüestions que escandalitzen de l'autor anglès... Però ara imaginem-nos que de cop i volta algú sortís i digués que no, que Shakespeare no només no era William Shakespeare, sinó que la seva obra estava originàriament escrita en gal·lès o en gaèlic! Llavors la cosa sí que ja seria extraordinària. Doncs bé, una mica això és el que passa amb Cervantes i

amb Don Quijote de la Mancha. I és això el que en certa mesura té interès. Perquè, imaginem-nos, imaginem-nos per un moment, que aquest emblema i símbol tan clar del nacionalisme espanyol que és don Quijote amb la seva llança hagués estat el protagonista d'una novel·la escrita en català i per un català! Penso que hi hauria com un mena de terrabastall. Bé, sense anar més lluny, com el dia que es va descobrir que el Reial Madrid l'havia fundat també un català. Són coses, és clar, que en certa mesura impacten molt i entenc que hi puguin haver reticències generals, sobretot per part de l'acadèmia i dels qui ostenten el saber, però sobretot per part de l'ortodòxia del nacionalisme espanyol. I al respecte d'això, a mi m'agradaria merament emplaçar la gent al gran Diccionario de la Real Academia Española de la Lengua, concretament a la lletra "q", on trobaran una bonica paraula anomenada quijote i entre parèntesi els dirà: "procedente del catalán 'cuixot'". Doncs sí, es veu que aquesta part de l'armadura –cuixot– és una de les poques paraules de la llengua catalana que hem exportat –com també capicúa i chuleta, que ve de xulla–. I això tampoc no vol dir res, en principi, clar que no... El que vol dir és que convé que tothom es posi les piles i que intenti aprendre a llegir amb una mirada més neta i amb unes ulleres menys tenyides per les idees apreses i per tots els prejudicis de molts segles de construcció d'una nació espanyola fonamentada en uns pilars i símbols ben fermes, un dels quals és, com tothom sap, aquesta obra dita Don Quijote de la Mancha. Doncs bé, tot això, fora! Tornem-nos-el a llegir. Investiguem i fem que els qui en saben facin la seva feina. Potser ens trobarem amb alguna sorpresa, cosa que estaria prou bé....

Guió i direcció: David Grau

Productor: Pilar Montoliu (2006)

Entrevistats en ordre d'aparició:

Marius Serra: escriptor.

Pere Sánchez: professor d'història a la Universitat de Barcelona.

Josep M. Micó: professor de literatura espanyola a la UPF.

Andrés Trapiello: escriptor.

Martí de Riquer: erudit.

César Brandáriz: investigador.

Jordi Bilbeny: investigador.

Francis Luttikhuisen: investigadora.

Carme Riera: escriptora i professora de literatura espanyola a la UAB.

Rafael Beltrán: professor de literatura espanyola a la Universitat de València.

Miquel Pérez Latre: professor d'història moderna.

Joan Lluís Palos: professor d'història moderna.

Ferran Juste: historiador.

Henry Kamen: historiador.

Federico Ortés: autor de El triunfo de don Quijote.

Diego Romero: professor de literatura espanyola a la Universitat de València.

Ludovick Osterck: autor de El Quijote, la Iglesia y la Inquisición.

Transcriptor i autor dels títols en vermell:

Francesc Magrinyà i Rull